

CONFRONTERENDE KRACHTEN

Cornée Jacobs, Rotterdam

Het jaarsymposium: *Experimentele Esthetica* van het Nederlands Genootschap voor Esthetica, gehouden in Witte de With, centrum voor hedendaagse kunst te Rotterdam, eindigde in een krachtmeting tussen een aantal deelnemers. Aanwezig waren filosofen, kunstenaars, kunsthistorici, theoretici uit het veld van de nieuwe media en curatoren van hedendaagse kunst. Het slotdebat, door Bartemeu Mari vragenderwijs een dialoog van doven genoemd, maakte een aantal interessante zaken zichtbaar. Het hele symposium stond in het teken van samenwerking tussen filosofen en kunstenaars. Een deel van het congres werd gebruikt door leden om recent onderzoek in de esthetica te presenteren, daarbij kwamen diverse kunsten aan bod.

Een speciaal onderdeel vormde het openbare debat met de kunstenaar Muntadas en Andreas Broeckmann van medialab V2. De filosofen Renée van de

Vall en Katja Rodenburg gaven een eerste reactie op het werk van Muntadas. Daarna ontspon zich een discussie tussen de diverse deelnemers en het publiek in de zaal waarbij men elkaar lang niet altijd begreep. Welke verschillen kunnen we opsporen en vruchtbaar maken voor verdere gezamenlijke ondernemingen?

Muntadas richt zich in zijn werk op het zichtbaar maken van machtswerkingen zoals die functioneren binnen het kunstbedrijf. Daarbij besteedt hij aandacht aan instellingen, curatoren, critici, theoretici, media en publiek. Elk van deze groepen hebben een eigen rol en functie in het bepalen wat tot kunst wordt gerekend en wat niet. Het gaat in zijn werk niet zozeer over het kunstwerk als object, maar om de processen die het werk ijken. Deze 'onderzoekingen' presenteert hij op een visueel aantrekkelijke manier. Het gaat hem daarbij niet om de schoonheid van de objecten of de sublieme ervaringen van de beschouwers, maar om kunstkritiek met een culturele dimensie. Met zijn werk schaart Muntadas zich in een specifiek debat binnen de hedendaagse kunst. Deze kunstenaars ondervragen de grondslagen van de beeldende kunst. Hij is met deze houding te rangschikken in de reeks kunstenaars van de twintigste eeuw waarbij Marcel Duchamp vaak als beginpunt wordt genoemd. Duchamp heeft aan het begin van de twintigste eeuw laten zien dat de sokkel en het museum de kunst ijken. Muntadas laat het fijne netwerk van machtswerkingen binnen het kunstbedrijf zien zoals dat zich in de laatste decennia van de twintigste eeuw heeft ontwikkeld. Zijn werk is in die zin zowel kunstzinnig als politiek.

Andreas Broeckmann is een theoreticus die zich heeft gespecialiseerd in de debatten die worden gevoerd over de kunstzinnige praktijken op het internet. Deze debatten worden van het begin af aan gevoerd door mensen uit verschillende disciplines. Ieder die op een creatieve en kritische manier met dit nieuwe medium handelt kan zich in het netwerk voegen. In deze netwerken maakt het niet uit of de deelnemer aan het debat conceptueel kunstenaar, mediafilosoof, wiskundige, psycholoog, medicus, journalist of vormgever is. Het creatieve proces dat zich op internet afspeelt is interdisciplinair en groeit in allerlei richtingen. Zeker kan het niet meer worden aangeduid met het begrip kunst. Het zet zich ook niet uiteen met

de grondslagen van de kunst. De deelnemers aan dit soort debatten richten zich nadrukkelijk op de nieuwe vormgeving van de hedendaagse cultuur door de digitale media. Hun werk is zeker ook creatief, kritisch en politiek getint. Toch verschilt het in belangrijke mate van het werk van Muntadas. Met de digitale media wordt een elektronisch landschap ontwikkeld. De veranderingen die hiermee gepaard gaan doortrekken de hele cultuur en niet alleen de kunstpolitiek. Overigens, dat neemt niet weg dat een instituut als V2 zijn voornaamste inkomsten ontvangt uit de traditionele wereld van de kunst.

Op het NGE-symposium namen dus in feite drie verschillende bloedgroepen aan het debat deel: filosofen, kunstenaars en de mediatheoretici, en dat zorgde soms voor enige spraakverwarring, waarbij ook het publiek als vierde factor een bijdrage heeft geleverd. Zeker zullen begrippen en categorieën die in de esthetica geldig zijn moeten worden herzien, zoals Bartomeu Mari schrijft in zijn 'dialoog van doven'. Bartomeu Mari ziet het als een kans voor een vernieuwd debat. Het is een debat dat niet streeft naar waarheid maar genoeg neemt met meningen mits de argumenten helder zijn. Zijn streven blijft gericht op vernieuwing. Hij pleit voor het einde van de esthetica als een zuivere discipline en ziet vooruitgang in interdisciplineren van het wetenschappelijke debat, zoals dat gebeurt bij het debat over de digitale media.

Volgens mij moet er nog iets anders ook gebeuren. Jaren geleden heb ik voor het Centrum Beeldende Kunst te Rotterdam *Spiraal, tien dialogen tussen kunstenaars en filosofen* georganiseerd. Mijn uitgangspunt was toen dat kunst en filosofie eigen en behoorlijk gesloten circuits vormden. De beoefenaars van de kunst en de filosofie stelden zeker belang in elkaar, maar werden niet gehinderd door al te precieze kennis van elkaar. Het leken twee koningskinderen op twee bergtoppen die maar niet bij elkaar konden komen. In een *déjà vue* zag ik dit onvermogen op het symposium opnieuw gestalte krijgen. Weer bestond er belangstelling tussen kunstenaars en theoretici en opnieuw kreeg ik een demonstratie van beperkte kennis van de gebieden buiten het eigen specialisme.

In het verleden heb ik om genoemde impasse te doorbreken beeldende

kunstenaars en filosofen op het niveau van de gewone spreektaal bijeengebracht. Ze bleken prima met elkaar in gesprek te kunnen raken over hun fascinaties en obsessies van waaruit hun werk gestalte kreeg. Toch bleek de spreektaal een beperkt instrument voor de ontmoetingen. Het vraagt zowel van de kunstenaar als de filosoof vertaalwerk. De kunstenaar drukt zich uit in een beeldtaal en zijn gewone spreken kan niet concurreren met deze uiterst precieze vorm van communicatie. De filosoof heeft alleen de taal als gereedschap. Zijn filosofische begrippen hebben een hoger abstractieniveau dan zijn spreektaal. Dus ook hij moet zijn filosofische jargon vertalen. De tien dialogen doorbraken wel de gescheidenheid van de disciplines, maar het ging me te veel ten koste van ieders eigen subtiele manier van uitdrukken.

Vervolgens heb ik het project *Delocaties. Over de plaats van het woord in het beeld* georganiseerd. Daar ben ik niet uitgegaan van de spreektaal, maar van ieders specifieke competentie in de hoop de subtiele manieren van uitdrukken beter te waarborgen. De kunstenaars werden aangesproken op hun vermogen concepten te visualiseren en de filosofen om hun vermogen ideeën te conceptualiseren. De twee partijen werden gevraagd om samen één werk te maken. Het project heeft uiteindelijk een internetsite, een cd-rom en een reeks cahiers opgeleverd. In de werken heeft de ene partij zich meer om het visuele aspect bekommerd en de andere meer om het theoretische gehalte. Toch was er in de meeste gevallen geen sprake van een strikte scheiding. Het concept voor het werk werd gezamenlijk ontwikkeld en zonnodig in het proces van het maken bijgesteld. Zowel de beelden als de theorie groeiden vanuit de samenwerking.

Deze projecten hebben me geleerd dat Babylonische spraakverwarringen tussen kunstenaars en theoretici niet nodig zijn, hoewel ze soms verhelderend zijn. Kunstenaars en theoretici kunnen uitstekend met elkaar werken; ze vullen elkaar aan en kunnen elkaar verrijken. Om het met een frase van Gilles Deleuze te zeggen: het percept, het affect en het concept vormen drie elementen waaruit zowel de kunst als de filosofie voortkomen. De elementen stromen van de kunst naar de filosofie en van de filosofie terug naar de kunst. De scherpe zintuigen van

de kunstenaar, de conceptuele helderheid van de filosoof en de diep doorvoelde affecten van beiden vormen uitstekende voorwaarden voor gezamenlijk werk.

De eerste voorwaarde voor een vruchtbare samenwerking lijkt me dat de kunstenaar en de filosoof ieder een sterke eigen positie moeten hebben. Vervolgens is een zekere mate van bekendheid met het werk van elkaar van wezenlijk belang. Verder moet er een gemeenschappelijk doel helder zijn geformuleerd. Ook is het hard nodig vooroordelen over ieders specifieke vermogen en onvermogen te doorbreken. Zowel de kunst als de filosofie zijn gesofisticeerde uitdrukkingvormen. Ze horen bij het intellectuele landschap bij aanvang van de eenentwintigste eeuw. Binnen hetzelfde intellectuele klimaat spelen de debatten over de digitale media. Elke keer als ik deze debatten volg valt het me op dat men hier nut zou kunnen hebben van de inzichten die de laatste decennia door de kunstpraktijken en de filosofische debatten zijn verkregen. Geen van de intellectuele groepen in de hedendaagse cultuur kan de rol van avant-garde op zich nemen. De vorming van de cultuur zoals die nu gestalte krijgt is een taak voor ieder van ons en voor mij het liefst in nauwe samenwerking.

Frans van Peperstraten (red.)

Jaarboek voor esthetica

ISSN 1568-2250

Trefw.: Filosofie, esthetica

© 2001 Nederlandse Genootschap voor Esthetica

Vormgeving: Joanne Vis

Druk: KUB-drukkerij, Tilburg